

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

મોહમ્મદ મુન્ના

વિરુદ્ધ

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય

૧૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૫

[કે.જી. બાલકૃષ્ણાન અને બી.એન. શ્રીકૃષ્ણા, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદ ૩૨ – હેબિયસ કોર્પસની રિટ – ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ – પશ્ચિમ બંગાળ સુધારાત્મક સેવા અધિનિયમ, ૧૯૯૨ – કલમ ૬૧ સ્પષ્ટીકરણ – પશ્ચિમ બંગાળ જેલ સંહિતા – નિયમ ૭૫૧(સી) – ભારતીય દંડ સંહિતા – કલમ ૫૫ – આજીવન કેદ – અર્થ – મુદત – સજા હળવી કરવાની અને દોષિતને મુક્ત કરવાની જેલ સત્તાવાળાઓની સત્તા – ઠેરવવામાં આવ્યું કે, યોગ્ય સરકાર દ્વારા વિધિસર માફી આપ્યા વિના ભારતીય દંડ સંહિતા કે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતામાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જેના દ્વારા આજીવન કેદને ચૌદ વર્ષ કે વીસ વર્ષ તરીકે ગણી શકાય.

પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ - દોષિતોનું વર્ગીકરણ - ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતા - કલમ ૫૩(જ) - ભારતીય દંડ સંહિતા - કલમ ૫૩એ - આજીવન કેદનો અર્થ - ઠેરવવામાં આવ્યું કે, આજીવન કેદની મુદત સખત કેદ તરીકે ગણવાની રહેશે.

પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ - કલમ ૩૨ - જેલમાં દોષિતોની અટકાયત - કાયદેસરતા - ઠેરવવામાં આવ્યું કે, દેશનિકાલની સજા રદ કરવામાં આવેલ હોવાથી, અધિનિયમ હેઠળ નિયુક્ત કરાયેલા સ્થળોની કોઈ પ્રસ્તુતતા રહેતી નથી - વધુમાં ઠેરવવામાં આવ્યું કે, ૧૯૫૫ના અધિનિયમ રફના અમલ સાથે ૧૯૦૦ના અધિનિયમની જોગવાઈમાં સુધારો ન કરવાથી જેલોમાં અટકાયત ગેરકાયદેસર બનતી નથી.

અરજદારે એવી રજૂઆત કરતી રિટ અરજી દાખલ કરી હતી કે રિટ અરજી દાખલ કરતી વખતે તેઓ પહેલેથી જ ૨૧ વર્ષથી વધુની કેદ ભોગવી ચૂક્યા છે અને તેમની આગળની અટકાયત ગેરકાયદેસર છે તથા તેઓ તુરંત મુક્ત થવાને પાત્ર છે અને ચૌદ વર્ષની મુદત ઉપરાંતની તેમની કથિત ગેરકાયદેસર અટકાયત બદલ વળતર ચૂકવવાની માંગણી કરી હતી. અરજદારે એવી દલીલ કરી હતી કે આજીવન કેદની સજાની મુદત ૨૦ વર્ષની કેદ સમાન છે અને તે પણ કાયદા હેઠળ મળવાપાત્ર વધુ માફીને આધીન છે, આ મુદત પૂરી થતાં તેઓ પશ્ચિમ બંગાળ જેલ સંહિતાના નિયમ ૭૫૧(સી) હેઠળ મુક્ત થવાને પાત્ર હતા, પશ્ચિમ બંગાળ સુધારાત્મક સેવા અધિનિયમ, ૧૯૯૨ (૧૯૯૨નો પશ્ચિમ બંગાળ અધિનિયમ ક્રમાંક ૩૨) ની કલમ ૬૧ ના સ્પષ્ટીકરણ હેઠળ આજીવન કેદને ૨૦ વર્ષની કેદની મુદત સમાન ગણવામાં આવી છે, અરજદારને 'આજીવન કેદ'ની સજા કરવામાં આવી હતી, જે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૫૩ ની કલમ (જ) માં દર્શાવેલ સખત અથવા સાદી કેદની સજાથી અલગ એવી સજાના એક પ્રકાર તરીકે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતા (સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૫૫ના અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી સજા છે, આજીવન કેદને સખત કેદ તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૫ હેઠળ

યોગ્ય રીતે સજા હળવી કરવાનો હુકમ પસાર ન થાય ત્યાં સુધી તે માત્ર સાદી કેદ જ રહેશે, ૧૮૯૮ કે ૧૯૭૩ની ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતા અથવા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ આજીવન કેદને જેલમાં કાયદેસર રીતે અમલ કરવા યોગ્ય બનાવવામાં આવી નથી અને પ્રિઝનર્સ એક્ટ (૧૯૦૦નો અધિનિયમ ૩) ની કલમ ૩૨ હેઠળ પરિકલ્પિત સ્થળ પર જેલના પ્રભારી અધિકારી માત્ર મધ્યવર્તી કસ્ટડી માટે જ હોઈ શકે છે અને તેઓ સજાના અમલ માટે તે સ્થળોએ લઈ જવાના હેતુથી તે વ્યક્તિને યોગ્ય સત્તાધિકારી અને કસ્ટડીને સોંપવા માટે બંધાયેલા છે અને કોઈપણ સંજોગોમાં અરજદાર વીસ વર્ષની કેદ પૂરી થયે અટકાયતમાંથી મુક્ત થવાને પાત્ર છે.

રિટ અરજી ફગાવી દેતાં, કોર્ટ –

ઠેરવ્યું: ૧. આજીવન કેદીઓની કેદની સજા કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા હુકમના આધારે અમલમાં મૂકવામાં આવી રહી છે. પ્રિઝનર્સ એક્ટમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ માત્ર કાર્યરીતિ પ્રકારની છે. આ અધિનિયમની પ્રસ્તાવના પોતે જ જણાવે છે કે આ અધિનિયમ કોર્ટના હુકમથી કેદ કરવામાં આવેલા કેદીઓ સંબંધિત કાયદાને એકત્રિત કરવા માટે છે અને પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ની કલમ ૩૨ ખાસ કરીને દેશનિકાલની સજા હેઠળની વ્યક્તિઓ વિશે જણાવે છે અને જ્યારે દેશનિકાલની સજા પોતે જ રદ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે કેદીઓની કામચલાઉ કસ્ટડી સંબંધિત કલમ ૩૨ની જોગવાઈઓ મુજબ, દેશનિકાલની સજા હેઠળની વ્યક્તિ માટે રાજ્યની અંદર કે રાજ્ય બહાર નિયુક્ત કરાયેલા સ્થળોની કોઈ પ્રસ્તુતતા રહેતી નથી. જેલ સત્તાવાળાઓ આજીવન કેદની સજા પામેલી વ્યક્તિઓને જેલમાં રાખવા માટે બંધાયેલા છે. અલબત્ત, પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ની કેટલીક જોગવાઈઓમાં ૧૯૫૫ના અધિનિયમ ક્રમાંક ૨૬ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી આજીવન કેદની સજાને અનુરૂપ યોગ્ય સુધારો કરવામાં આવ્યો ન હતો. તેનાથી અટકાયત ગેરકાયદેસર બનતી નથી. (૨૩૯-ઈ-એચ)

નાઈબ સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ અને અન્ય, (૧૯૮૩) ૨

એસ.સી.સી. જપજ, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨. આજીવન કેદની સજા એ 'દેશનિકાલ'ના સ્થાને દાખલ કરવામાં આવી હતી. એ દર્શાવવા માટે પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે કે જે વ્યક્તિને દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવતી હતી તેને હંમેશા સખત પરિશ્રમ કરાવવામાં આવતો હતો. દરિયાપારની શિક્ષાત્મક વસાહતોમાં દેશનિકાલનો અર્થ સંબંધિત દોષિતો માટે સખત પરિશ્રમ હતો અને સમુદ્ર પાર દેશવટો આપવાની સજા સૌથી ભયાનક સજા માનવામાં આવતી હતી અને પોર્ટ બ્લેયર તથા નિકોબાર ટાપુઓમાં શિક્ષાત્મક વસાહતોના સંચાલન અને નિયંત્રણને સંચાલિત કરતા શ્રેણીબદ્ધ નિયમો અને વિનિયમો હતા. ભારત સરકારનું ૧૯૦૮નું પ્રકાશન, આંદામાન અને નિકોબાર જેલ મેન્યુઅલ, ઘણા નિયમો અને વિનિયમો ધરાવે છે અને તેનું પ્રકરણ ૨ દોષિતોના વર્ગીકરણ સાથે સંબંધિત છે અને કલમ ૧૭ ની કલમ (૩) ખાસ જણાવે છે કે દેશનિકાલમાં સખત પરિશ્રમ અને કડક શિસ્તનો સમાવેશ થાય છે જેમાં સ્વાસ્થ્ય માટે જરૂરી હોય તેટલો જ ખોરાક આપવામાં આવે છે અને ઉપરોક્તમાં રાહત આપવી એ એક વિશેષ કૃપા છે જે કોઈપણ સમયે સંપૂર્ણપણે અથવા આંશિક રીતે પાછી ખેંચી શકાય છે. આવી સજાને સાદી આજીવન કેદ દ્વારા બદલવામાં આવી હોવાનું કેવી રીતે ગણી શકાય તે સમજવું મુશ્કેલ છે. તદુપરાંત ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૩એ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે. તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જો કોઈ વ્યક્તિને અમુક મુદત માટે દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવે છે, તો તે તેટલી જ મુદત માટે સખત કેદમાં રૂપાંતરિત થાય છે. સ્વાભાવિક રીતે, આજીવન દેશનિકાલને માત્ર સખત આજીવન કેદ તરીકે જ ગણવામાં આવશે. (૨૪૧-સી-એફ, એચ; ૨૪૨-એ)

૩. જો આજીવન દેશનિકાલની મુદતના એક ભાગને તેટલી જ મુદત માટે સખત કેદની સજા તરીકે ગણવામાં આવતો હોય, તો સ્વાભાવિક રીતે, સમગ્ર દેશનિકાલની મુદતને 'સખત આજીવન કેદ' તરીકે ગણવાની રહેશે. આજીવન કેદ એ સામાન્ય કેદ કરતાં અલગ વર્ગની સજા છે જે બે પ્રકારની હોઈ શકે છે, એટલે કે 'સખત' અથવા 'સાદી'. ધારાસભા માટે આજીવન કેદ એ સખત આજીવન કેદ

હશે તેવો ખાસ ઉદ્દેશ કરવો બિનજરૂરી હતો કારણ કે તે ગંભીર ગુનાઓ માટેની સજા તરીકે લાદવામાં આવે છે. (૨૪૨-એ-બી-સી)

કે.એમ. નાણાવટી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૨) એસ.સી. ૬૦૫, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૪. યોગ્ય સરકાર દ્વારા વિધિસર માફી આપ્યા વિના ભારતીય દંડ સંહિતામાં કે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતામાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જેના દ્વારા આજીવન કેદને ચૌદ વર્ષ કે વીસ વર્ષ તરીકે ગણી શકાય. જેલ નિયમો પ્રિઝન્સ એક્ટ હેઠળ બનાવવામાં આવ્યા છે અને પ્રિઝન્સ એક્ટ પોતે સજા હળવી કરવાની કે માફ કરવાની કોઈ સત્તા આપતો નથી. તે માત્ર જેલોના નિયમન માટે અને તેમાં કેદ કરાયેલા કેદીઓની મુદત માટે જોગવાઈ કરે છે. તેથી, પશ્ચિમ બંગાળ સુધારાત્મક સેવા અધિનિયમ અથવા પશ્ચિમ બંગાળ જેલ સંહિતા અહીંના અરજદારને કોઈ વિશેષ અધિકાર આપતા નથી. આ કોર્ટ બંધારણીય બેંચ દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલા સિદ્ધાંતથી બંધાયેલી છે અને ઠેરવવામાં આવે છે કે અરજદાર દ્વારા દલીલ કરવામાં આવ્યા મુજબ આજીવન કેદ એ ચૌદ વર્ષ કે વીસ વર્ષની કેદ સમાન નથી. જ્યાં સુધી અરજદારની તરફેણમાં યોગ્ય સરકાર દ્વારા સજા માફીનો કોઈ હુકમ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી રિટ અરજીમાં રજૂ કરવામાં આવેલા કોઈપણ કારણોસર અરજદાર મુક્ત થવાને હકદાર નથી. [૨૪૩-બી-સી; એફ-૭; ૨૪૪-એચ; ૨૪૫-એ-બી]

કિશોરી લાલ વિરુદ્ધ એમ્પરર, એ.આઈ.એર. ૩૨ (૧૯૪૫) પી.સી. ૬૪ અને ગોપાલ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, (૧૯૬૧) ૩ એસ.સી.આર. ૪૪૦, નું અનુસરણ કરવામાં આવ્યું.

[એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે આ નિર્ણયને કોર્ટના એવા અભિપ્રાય તરીકે લેવાની જરૂર નથી કે અરજદાર બિલકુલ માફી મેળવવા માટે હકદાર નથી. યોગ્ય સરકાર કાયદા અનુસાર માફીનો કોઈપણ યોગ્ય હુકમ પસાર કરવા માટે મુક્ત રહેશે.]

ક્રિમિનલ મૂળ હકુમત: રિટ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નં. ૪૫/૧૯૯૮.

(ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ.)

સાથે

રિટ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નં. ૫૦/૨૦૦૩.

અરજદાર તરફથી: બી.એસ. મલિક, એ. દેશમુખ, આર.પી. ઢાકા, સી.એસ. આશરી, શ્રીમતી સંતોષ સિંહ, એસ. દેશવાલ અને તેમની સાથે એ. દેશમુખ.

સામાવાળાઓ તરફથી: પી.પી. મલ્હોત્રા, શ્રીમતી રાધા રંગાસ્વામી, સુશ્રી બિનુ તમતા, વિનીત મલ્હોત્રા, પી. પરમેશ્વરન, અવિજીત ભટ્ટાચાર્ય, શ્રીમતી અંજની અચ્યાગારી, શ્રીમતી સુષ્મા સૂરી, તારા ચંદ્ર શર્મા અને તેમની સાથે સંજીવ કુમાર સિંહ.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ કે.જી. બાલકૃષ્ણન દ્વારા આપવામાં આવેલ.

ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની આ રિટ અરજીમાં અરજદારને સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ સાથે વંચાણે લેવાતી કલમ ૩૦૨ હેઠળ ખૂનના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને તેઓ આજીવન કેદની સજા ભોગવી રહ્યા હતા. તેમની દોષસિદ્ધિ અને સજાની હાઈકોર્ટ દ્વારા બહાલી આપવામાં આવી હતી અને બાદમાં આ કોર્ટ દ્વારા તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી. અરજદાર આક્ષેપ કરે છે કે રિટ અરજી દાખલ કરતી વખતે તેઓ ૨૧ વર્ષથી વધુની કેદ ભોગવી ચૂક્યા છે અને એવી દલીલ કરી હતી કે તેમની આગળની અટકાયત ગેરકાયદેસર છે અને તેઓને તુરંત મુક્ત કરવામાં આવે, જેના માટે તેઓ હેબિયસ કોર્પસની રિટની માંગ કરે છે અને ચૌદ વર્ષની મુદત ઉપરાંતની તેમની કથિત ગેરકાયદેસર અટકાયત બદલ વળતર ચૂકવવાની અરજ કરે છે.

અરજદારના જણાવ્યા અનુસાર, આજીવન કેદની સજાની મુદત ૨૦ વર્ષની કેદ સમાન છે અને તે પણ કાયદા હેઠળ મળવાપાત્ર વધુ માફીને આધીન છે. તેઓ એવી દલીલ કરે છે કે આ મુદત પૂર્ણ થતાં તેઓ પશ્ચિમ બંગાળ જેલ સંહિતાના નિયમ ૭૫૧(સી) હેઠળ મુક્ત થવાને પાત્ર હતા. તેઓ પશ્ચિમ બંગાળ સુધારાત્મક સેવા અધિનિયમ, ૧૯૯૨ (૧૯૯૨નો પશ્ચિમ બંગાળ અધિનિયમ ક્રમાંક ૩૨) ની કલમ ૬૧ ના સ્પષ્ટીકરણ પર આધાર રાખે છે જે હેઠળ આજીવન કેદને ૨૦ વર્ષની કેદની મુદત સમાન ગણવામાં આવી છે.

અરજદાર દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી અન્ય એક દલીલ એ છે કે અરજદારને 'આજીવન કેદ'ની સજા કરવામાં આવી હતી, જે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૫૩ ની કલમ (૪) માં દર્શાવેલ સખત અથવા સાદી કેદની સજાથી અલગ એવી સજાના એક પ્રકાર તરીકે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતા (સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૫૫ના અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી સજા છે. અરજદારના જણાવ્યા મુજબ, કારોબારી સત્તાવાળાઓએ તેને 'સખત આજીવન કેદ'માં ફેરવી દીધી છે અને અરજદારના મતે આ કાયદાની જોગવાઈઓ દ્વારા સમર્થિત ન હતું અને તે માત્ર ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૫ હેઠળ સજાને ૧૪ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવી મુદત માટેની સખત કેદમાં હળવી કરીને જ કરી શકાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અરજદારની દલીલ એવી છે કે આજીવન કેદને સખત કેદ તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૫ હેઠળ સજા હળવી કરવાનો યોગ્ય હુકમ પસાર ન થાય ત્યાં સુધી તે માત્ર સાદી કેદ જ રહેશે.

અરજદારે એવી અન્ય એક દલીલ પણ ઉપસ્થિત કરી છે કે ૧૮૯૮ અથવા ૧૯૭૩ની ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતા અથવા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ આજીવન કેદની સજા જેલમાં કાયદેસર રીતે અમલમાં મૂકી શકાય તેવી બનાવવામાં આવી નથી અને પ્રિઝનર્સ એક્ટ (૧૯૦૦નો અધિનિયમ ૩) ની કલમ ૩૨ હેઠળ પરિકલ્પિત સ્થળ પર જેલના પ્રભારી અધિકારી માત્ર મધ્યવર્તી કસ્ટડી માટેની વ્યક્તિ હોઈ શકે છે અને તેઓ સજાના અમલ અથવા પાલન માટે નિયત

સ્થળોએ મોકલવાના હેતુસર તે વ્યક્તિને યોગ્ય સત્તાધિકારી અને કસ્ટડીને સોંપવા માટે બંધાયેલા છે અને આ સંબંધમાં ૧૮૯૮ની ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૮૩ અને ૩૮૬ હેઠળ નિર્ધારિત કમિટમેન્ટ વોરંટના નમૂનાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

છેલ્લે અરજદારે દલીલ કરી હતી કે કોઈપણ સંજોગોમાં અરજદાર વીસ વર્ષની કેદ પૂરી થયે અટકાયતમાંથી મુક્ત થવાને પાત્ર છે.

અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોની વિચારણા કરવા માટે, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૩ ની જોગવાઈઓ જોવી જરૂરી છે. 'દેશનિકાલ' સંબંધિત કલમ ૫૩ ની કલમ 'બીજું' રદ કરવામાં આવી હતી અને તેના સ્થાને તારીખ ૧.૧.૧૯૫૬થી અમલમાં આવે તે રીતે ૧૯૫૫ના અધિનિયમ ૨૬ દ્વારા 'આજીવન કેદ' દાખલ કરવામાં આવી હતી. સુધારેલી કલમ ૫૩ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૫૩. સજાઓ. – આ સંહિતાની જોગવાઈઓ હેઠળ ગુનેગારો જે સજાઓને પાત્ર છે તે નીચે મુજબ છે –

પ્રથમ – મૃત્યુ;

બીજું – આજીવન કેદ..

ચોથું – કેદ, જે બે પ્રકારની છે, એટલે કે –

(૧) સખત, એટલે કે સખત પરિશ્રમ સાથે;

(૨) સાદી;

પાંચમું – મિલકત જપ્તી;

છઠ્ઠું – દંડ."

કલમ ૫૩ એ સજાઓની અલગ અલગ શ્રેણીઓ પૂરી પાડે છે કે જેના માટે ભારતીય દંડ સંહિતામાં દર્શાવેલા ગુનાઓ બદલ ગુનેગારોને સજા થઈ શકે છે. 'દેશનિકાલ'ની સજા રદ કરવામાં આવી હતી અને તેના સ્થાને 'આજીવન કેદ' મૂકવામાં આવી હતી. ૧૯૫૫ના અધિનિયમ રજના અમલ પહેલાં, ચોક્કસ મુદત માટે અથવા આજીવન 'દેશનિકાલ'ની સજા પામેલા તમામ કેદીઓને હંમેશા આંદામાન ટાપુમાં દરિયાપારની શિક્ષાત્મક વસાહતોમાં મોકલવામાં આવતા ન હતા. કેદીઓને બે શ્રેણીઓમાં વહેંચવામાં આવ્યા હતા અને જેઓ દેશનિકાલ માટે પાત્ર જણાયા હતા તેમને જ માત્ર શિક્ષાત્મક વસાહતોમાં મોકલવામાં આવ્યા હતા. અન્ય કેદીઓને પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ની કલમ ૩૨ હેઠળ દેશની અંદરની કોઈ એક જેલમાં કેદ રાખવામાં આવતા હતા. પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ની કલમ ૩૨ ખાસ કરીને 'દેશનિકાલ'ની સજા હેઠળની વ્યક્તિઓ સાથે સંબંધિત છે, કલમ ૩૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૩૨. દેશનિકાલની સજા પામેલ વ્યક્તિઓને કેદ રાખવા માટેના સ્થળોની નિમણૂક અને તેમને ત્યાં લઈ જવા બાબત:—

(૧) રાજ્ય સરકાર રાજ્યની અંદર એવા સ્થળો નિયુક્ત કરી શકે છે કે જ્યાં દેશનિકાલની સજા હેઠળની વ્યક્તિઓને મોકલવામાં આવશે, અને રાજ્ય સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા આ વતી યોગ્ય રીતે અધિકૃત કરાયેલા કોઈ અધિકારી આવી વ્યક્તિઓને તે રીતે નિયુક્ત કરાયેલા સ્થળોએ લઈ જવા માટે હુકમ કરશે, સિવાય કે જ્યારે અન્ય ગુના માટે અગાઉ કરવામાં આવેલી સજા હેઠળ પહેલેથી જ દેશનિકાલ ભોગવી રહેલી વ્યક્તિ પર દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવે.

(૨) જે કોઈપણ કેસમાં રાજ્ય સરકાર પેટા-કલમ (૧) હેઠળ રાજ્યની અંદર સ્થળો નિયુક્ત કરવા અને દેશનિકાલની સજા હેઠળની વ્યક્તિઓને ત્યાં લઈ જવાનો હુકમ કરવા માટે સક્ષમ હોય, તેવા કેસમાં રાજ્ય સરકાર તે રાજ્યની રાજ્ય સરકાર સાથેની સમજૂતી દ્વારા અન્ય કોઈપણ રાજ્યમાં

આવા સ્થળો નિયુક્ત કરી શકે છે અને સમાન સમજૂતી દ્વારા આવી વ્યક્તિઓને ત્યાં લઈ જવા માટે હુકમ કરી શકે છે અથવા હુકમ કરવા માટે કેટલાક અધિકારીઓને યોગ્ય રીતે અધિકૃત કરી શકે છે."

કલમ ૩૨ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ, રાજ્ય સરકારને રાજ્યની અંદર અને અન્ય રાજ્યોની સંમતિથી અન્ય રાજ્યોમાં એવા સ્થળો નિયુક્ત કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે જ્યાં દેશનિકાલની સજા પામેલા કેદીઓને તેમની સજા ભોગવવા માટે રાખી શકાય. આ દોષિત વ્યક્તિઓને તેમની સજાના અમલના હેતુ માટે અટકાયતમાં રાખવામાં આવતી હતી. અરજદારની દલીલ એવી છે કે તે દેશનિકાલની સજા પામેલી વ્યક્તિની કામચલાઉ કસ્ટડી માટે ભારતમાં રાજ્યની અંદર કે બહાર માત્ર 'સ્થળ' કે 'સ્થળો' જ છે અને તે જેલ હોઈ શકે નહીં અને પ્રિઝનર્સ એક્ટની કલમ ૩૨ હેઠળ તેમને જેલમાં રાખી શકાય નહીં. અરજદારના વિદ્વાન વકીલની આગળની દલીલ એવી છે કે જ્યારે દેશનિકાલની જગ્યાએ આજીવન કેદની સજા દાખલ કરવામાં આવી, ત્યારે આ જ જોગવાઈ લાગુ પડશે અને તેના પર લાદવામાં આવેલી કેદની સજાના અનુસંધાનમાં દોષિત વ્યક્તિઓની જેલોમાં અટકાયત થઈ શકે નહીં. અરજદારના વકીલે વધુમાં એવી દલીલ કરી હતી કે પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ની કલમ ૩૨ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતાં આજીવન કેદની સજાનો અમલ કરવો અશક્ય છે અને તેથી દોષસિદ્ધિ ગેરકાયદેસર છે.

અરજદારના વકીલની ઉપરોક્ત દલીલ માત્ર નકારી કાઢવાને પાત્ર છે. આજીવન કેદીઓની કેદની સજા કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમના આધારે અમલમાં મૂકવામાં આવી રહી છે. પ્રિઝનર્સ એક્ટમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ માત્ર કાર્યરીતિ સ્વરૂપની છે. અધિનિયમની પ્રસ્તાવના પોતે જ જણાવે છે કે આ અધિનિયમ કોર્ટના હુકમથી કેદ કરવામાં આવેલા કેદીઓ સંબંધિત કાયદાને એકત્રિત કરવા માટે છે અને પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ની કલમ ૩૨ ખાસ કરીને દેશનિકાલની સજા હેઠળની વ્યક્તિઓ વિશે જણાવે છે અને જ્યારે દેશનિકાલની સજા પોતે જ રદ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે કેદીઓની

કામચલાઉ કસ્ટડી સંબંધિત કલમ ૩૨ની જોગવાઈઓ મુજબ, દેશનિકાલની સજા હેઠળની વ્યક્તિ માટે રાજ્યની અંદર કે રાજ્ય બહાર નિયુક્ત કરાયેલા સ્થળોની કોઈ પ્રસ્તુતતા રહેતી નથી. જેલ સત્તાવાળાઓ આજીવન કેદની સજા પામેલી વ્યક્તિઓને જેલમાં રાખવા માટે બંધાયેલા છે. અલબત્ત, પ્રિઝનર્સ એક્ટ, ૧૯૦૦ની કેટલીક જોગવાઈઓમાં ૧૯૫૫ના અધિનિયમ ક્રમાંક ૨૬ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી આજીવન કેદની સજાને અનુરૂપ યોગ્ય સુધારો કરવામાં આવ્યો ન હતો. તેનાથી અટકાયત ગેરકાયદેસર બનતી નથી. આવો જ બચાવ નાઈબ સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ અને અન્ય, [૧૯૮૩] ૨ એસ.સી.સી. ૪૫૪ માં ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો અને આ કોર્ટે ઠેરવેલ કે:

"૯. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એવી દલીલ હતી કે દેશનિકાલના કેદીઓને કેદ રાખવાની સત્તા હેઠળ રાજ્ય સરકાર જેલોને તેમની કેદ માટેના 'સ્થળો' તરીકે નિયુક્ત કરી શકે નહીં. કલમ ૩૨ હેઠળ રાજ્ય સરકારની સત્તા પર આવી લાયકાત અથવા મર્યાદા આ કલમમાં શા માટે વાંચવી જોઈએ તે અમે સમજી શકતા નથી. કલમની બિનશરતી અને સ્પષ્ટ ભાષાને ધ્યાનમાં લેતાં, રાજ્ય સરકારો દેશનિકાલના કેદીઓને કેદ રાખવા માટે જેલોને 'સ્થળો' તરીકે શા માટે નિયુક્ત ન કરી શકે તેનું કોઈ કારણ નથી. વકીલે પોતાની દલીલના સમર્થનમાં લાહોર હાઈકોર્ટના કુંદન લાલ વિરુદ્ધ એમ્પરર અને ખૈરાતી રામના કેસમાં આપેલા બે નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો હતો, પરંતુ અમારા મતે આ બંને નિર્ણયોમાંથી કોઈ પણ વકીલ દ્વારા સૂચવ્યા મુજબ કંઈપણ ઠરાવતું નથી... .. "

"૧૦. પ્રિઝનર્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ઉપરાંત, ૧૮૯૮ની ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૮૩ અને ૧૯૭૩ની ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૧૮ પણ જરૂરી કાનૂની સત્તા અને અધિકાર ધરાવે છે જેના હેઠળ ક્રિમિનલ કોર્ટ વોરંટ ઇશ્યૂ કરીને સ્થાનિક જેલોમાં આજીવન કેદની સજાનો અમલ કરવાનો અથવા તેને બજાવવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે. બંને કલમો સંબંધિત સંહિતાઓ હેઠળ 'સજાઓનો અમલ' સંબંધિત પ્રકરણમાં આવે

છે અને સમાન શબ્દો ધરાવે છે અને પ્રત્યેક જોગવાઈ કરે છે કે "જ્યાં આરોપીને આજીવન કેદની સજા કરવામાં આવે છે ત્યાં સજા કરનાર કોર્ટે તરત જ તે જેલ અથવા અન્ય સ્થળે વોરંટ મોકલવું પડશે જેમાં તેને કેદ કરવામાં આવ્યો હોય, અથવા કેદ કરવાનો હોય, અને, સિવાય કે આરોપી પહેલેથી જ આવી જેલ અથવા અન્ય સ્થળે કેદ હોય, તેને વોરંટ સાથે આવી જેલ અથવા અન્ય સ્થળે મોકલશે." એ સ્પષ્ટ છે કે આ કલમો હેઠળ જારી કરાયેલા કોર્ટના વોરંટ મુજબ જેલમાં દોષિતની 'કેદ' એ સજાનો અમલ કરવાના અથવા તેને બજાવવાના હેતુ માટે છે. કલમ ૪૧૮ ની પેટા-કલમ (૧) નો પરંતુક અને કલમ ૪૧૮ ની પેટા-કલમ (૨) સ્થિતિને સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરે છે કે 'કેદ' શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ સજાના અમલ અથવા તેને બજાવવાના અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે. અરજદારના વકીલ દ્વારા બંને સંહિતાઓ (૧૮૯૮ અને ૧૯૭૩) હેઠળ નિર્ધારિત કમિટમેન્ટ વોરંટના સંબંધિત નમૂનાઓ પર આધારિત કેટલીક દલીલ કરવામાં આવી હતી પરંતુ એ સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી તે સંબંધમાં જરૂરી કાનૂની સત્તા અને અધિકાર ક્રિમિનલ કોર્ટમાં નિહિત હોય ત્યાં સુધી કમિટમેન્ટ વોરંટના યોગ્ય નમૂનાઓ નિર્ધારિત ન હોવાથી સ્થાનિક જેલોમાં અટકાયતની કાયદેસરતાને કોઈ અસર થશે નહીં. તદુપરાંત, સંહિતાઓ હેઠળ નિર્ધારિત નમૂનાઓને સંપૂર્ણ ગણી શકાય નહીં અને જ્યાં સુધી કાયદામાં તે સંબંધમાં જરૂરી સત્તા અને અધિકાર કોર્ટમાં નિહિત હોય ત્યાં સુધી જેલમાં આજીવન કેદની સજાનો અમલ કરવાનો અથવા તેને બજાવવાનો નિર્દેશ આપતું યોગ્ય કમિટમેન્ટ વોરંટ કોર્ટ દ્વારા અપનાવી શકાય છે અને જારી કરી શકાય છે."

અરજદારના વકીલની અન્ય એક દલીલ આજીવન કેદની સજાના સ્વરૂપ અંગેની છે અને અરજદારના વકીલના જણાવ્યા મુજબ તેને સખત આજીવન કેદ સમાન ગણી શકાય નહીં. અરજદાર એવી દલીલ કરે છે કે સખત કેદ એ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૩ ના 'ચોથું' ની કલમ ૪(૧) હેઠળ એક અલગ સજા છે.

અરજદારની દલીલ એવી છે કે સખત કેદ માત્ર અમુક મુદતની કેદના સંબંધમાં કલમ ૫૩ ના 'ચોથું' હેઠળ જ લાદી શકાય છે. વિદ્વાન વકીલ વધુમાં એવી દલીલ કરશે કે આજીવન કેદની સજા પામેલી વ્યક્તિને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૫ હેઠળ પસાર કરાયેલા અટકાયતના હુકમ હેઠળ જ આજીવન સખત કેદને આધીન કરી શકાય છે. આ દલીલ પણ કોઈપણ યોગ્યતા વિનાની છે. અગાઉ નોંધ્યું તેમ આજીવન કેદની સજા એ 'દેશનિકાલ'ના સ્થાને મૂકવામાં આવી હતી. એ દર્શાવવા માટે પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે કે જે વ્યક્તિને દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવતી હતી તેને હંમેશા સખત પરિશ્રમ કરાવવામાં આવતો હતો. દરિયાપારની શિક્ષાત્મક વસાહતોમાં દેશનિકાલનો અર્થ સંબંધિત દોષિતો માટે સખત પરિશ્રમ હતો અને સમુદ્ર પાર દેશવટો આપવાની સજા સૌથી ભયાનક સજા માનવામાં આવતી હતી અને પોર્ટ બ્લેયર તથા નિકોબાર ટાપુઓમાં શિક્ષાત્મક વસાહતોના સંચાલન અને નિયંત્રણને સંચાલિત કરતા શ્રેણીબદ્ધ નિયમો અને વિનિયમો હતા. ભારત સરકારનું ૧૯૦૮નું પ્રકાશન, આંદામાન અને નિકોબાર જેલ મેન્યુઅલ, ઘણા નિયમો અને વિનિયમો ધરાવે છે અને તેનું પ્રકરણ ૨ દોષિતોના વર્ગીકરણ સાથે સંબંધિત છે અને કલમ ૧૭ ની કલમ (૩) ખાસ જણાવે છે કે દેશનિકાલમાં સખત પરિશ્રમ અને કડક શિસ્તનો સમાવેશ થાય છે જેમાં સ્વાસ્થ્ય માટે જરૂરી હોય તેટલો જ ખોરાક આપવામાં આવે છે અને ઉપરોક્તમાં રાહત આપવી એ એક વિશેષ કૃપા છે જે કોઈપણ સમયે સંપૂર્ણપણે અથવા આંશિક રીતે પાછી ખેંચી શકાય છે. આવી સજાને સાદી આજીવન કેદ દ્વારા બદલવામાં આવી હોવાનું કેવી રીતે ગણી શકાય તે સમજવું મુશ્કેલ છે. તદુપરાંત ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૩એ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે. કલમ ૫૩એ ની પેટા-કલમ (૨) નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૫૩એ. દેશનિકાલના સંદર્ભનું અર્થઘટન.—

(૧)

(૨) જે દરેક કેસમાં ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતા (સુધારા) અધિનિયમ,

૧૯૫૫ (૧૯૫૫નો ૨૬) ના અમલ પહેલાં અમુક મુદત માટે દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવી હોય, તેવા કેસમાં ગુનેગાર સાથે એવી જ રીતે વ્યવહાર કરવામાં આવશે જાણે કે તેને તેટલી જ મુદત માટે સખત કેદની સજા કરવામાં આવી હોય."

તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જો કોઈ વ્યક્તિને અમુક મુદત માટે દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવે છે, તો તે તેટલી જ મુદત માટે સખત કેદમાં રૂપાંતરિત થાય છે. સ્વાભાવિક રીતે, આજીવન દેશનિકાલને માત્ર સખત આજીવન કેદ તરીકે જ ગણવામાં આવશે.

જો આજીવન દેશનિકાલની મુદતના એક ભાગને તેટલી જ મુદત માટે સખત કેદની સજા તરીકે ગણવામાં આવતો હોય, તો સ્વાભાવિક રીતે, સમગ્ર દેશનિકાલની મુદતને 'સખત આજીવન કેદ' તરીકે ગણવાની રહેશે. આજીવન કેદ એ સામાન્ય કેદ કરતાં અલગ વર્ગની સજા છે જે બે પ્રકારની હોઈ શકે છે, એટલે કે 'સખત' અથવા 'સાદી'. ધારાસભા માટે આજીવન કેદ એ સખત આજીવન કેદ હશે તેવો ખાસ ઉલ્લેખ કરવો બિનજરૂરી હતો કારણ કે તે ગંભીર ગુનાઓ માટેની સજા તરીકે લાદવામાં આવે છે.

કે.એમ. નાણાવટી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૨) એસ.સી. ૬૦૫ માં બોમ્બે હાઈકોર્ટે ગુનેગારને સખત આજીવન કેદ ભોગવવાની સજા કરી હતી. આ કોર્ટ દ્વારા એવા અવલોકન સાથે અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી હતી કે હાઈકોર્ટે યોગ્ય રીતે આજીવન કેદની સજા કરી હતી. તેથી, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે 'આજીવન કેદ' ને 'સખત આજીવન કેદ' તરીકે ગણવાની રહેશે.

નાઈબ સિંહના કેસ (ઉપરોક્ત) માં, વધુમાં નીચે મુજબ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું:

"૧૭. પ્રથમ તો, દંડ સંહિતામાં તેની ઘણી બધી જોગવાઈઓમાં 'આજીવન કેદ' અને 'ચોક્કસ મુદતની કેદ' વચ્ચેનો તફાવત જાળવી

રાખવામાં આવ્યો છે. બીજું, તેના પોતાના શબ્દો મુજબ કલમ ૬૦ એવા કેસને લાગુ પડે છે જ્યાં "ગુનેગાર એવી કેદની સજાને પાત્ર હોય જે બંનેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની હોઈ શકે" અને માત્ર આવા જ કેસમાં કોર્ટ માટે એવો નિર્દેશ આપવો સક્ષમ બને છે કે "આવી કેદ સંપૂર્ણપણે સખત અથવા સંપૂર્ણપણે સાદી રહેશે અથવા આવી કેદનો કોઈપણ ભાગ સખત રહેશે અને બાકીનો સાદો રહેશે." અને એ સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે પણ કોઈ ગુનેગાર "આજીવન કેદ" ને પાત્ર હોય ત્યારે તે "બંનેમાંથી કોઈપણ પ્રકારની હોઈ શકે તેવી કેદ" ને પાત્ર નથી, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો કલમ ૬૦ લાગુ પડશે નહીં.

૧૮. જોકે, ઉપર ચર્ચા કરેલા કારણોસર અને પ્રીવી કાઉન્સિલ તથા આ કોર્ટ દ્વારા અનુક્રમે કિશોરી લાલના કેસમાં અને ગોપાલ ગોડસેના કેસમાં આપવામાં આવેલા અધિકૃત ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, એ ઠેરવવું પડશે કે આજીવન કેદની સજામાં સમાવિષ્ટ સજાના સ્વરૂપ અંગે કાયદાકીય સ્થિતિ સુસ્થાપિત છે અને આજીવન કેદની સજાને સખત આજીવન કેદ સમકક્ષ ગણાવી પડશે

વિદ્વાન વકીલે એવી દલીલ કરી હતી કે પશ્ચિમ બંગાળ જેલ સંહિતાના નિયમ ૭૫૧(સી) ના આધારે અરજદાર વીસ વર્ષ પૂર્ણ થતાં જેલમાંથી મુક્ત થવાને પાત્ર હતા. તેમણે પશ્ચિમ બંગાળ સુધારાત્મક સેવા અધિનિયમ, ૧૯૯૨ (૧૯૯૨નો પશ્ચિમ બંગાળ અધિનિયમ ક્રમાંક ૩૨) ની કલમ ૬૧ ના સ્પષ્ટીકરણ પર પણ આધાર રાખ્યો હતો જેમાં માફીના હેતુ માટે આજીવન કેદને વીસ વર્ષની સાદી કેદની મુદત સમાન ગણવામાં આવી છે. પરંતુ ભારતીય દંડ સંહિતામાં કે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતામાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જેના દ્વારા યોગ્ય સરકાર દ્વારા વિધિસર માફી આપ્યા વિના આજીવન કેદને ચૌદ વર્ષ કે વીસ વર્ષ તરીકે ગણી શકાય. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૭ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૫૭. સજાની મુદતના ભાગો.- સજાની મુદતના ભાગોની ગણતરી કરતી વખતે, આજીવન કેદને વીસ વર્ષની કેદ સમાન ગણવામાં આવશે."

જ્યારે યોગ્ય જોગવાઈઓ હેઠળ સરકાર દ્વારા આ બાબતની વિચારણા કરવામાં આવે ત્યારે માફીના હેતુ માટે ઉપરોક્ત કલમ લાગુ પડે છે. આ જ દલીલ કિશોરી લાલ વિરુદ્ધ એમ્પરર, એ.આઈ.એર. (૩૨) ૧૯૪૫ પી.સી. ૬૪ માં પ્રીવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી અને પ્રીવી કાઉન્સિલે નીચે મુજબ ઠેરવ્યું હતું:

"સજાને ૨૦ વર્ષની સજા ગણવામાં આવે તેમ માની લઈએ તો પણ, અને સારા વર્તણૂક બદલ મળતી માફીને આધીન રહીને પણ, તેમની અરજી સમયે તેઓ મુક્તિ મેળવવા માટે હકદાર બને તેટલી પૂરતી માફી તેમણે મેળવી ન હતી અને તેથી તે યોગ્ય રીતે જ ફગાવી દેવામાં આવી હતી, પરંતુ આ કહેવામાં, લોર્ડશિપ્સનો એવો અર્થ ન લેવો જોઈએ કે આજીવન કેદની સજાને તમામ કેસોમાં ૨૦ વર્ષથી વધુ નહીં તેવી સજા તરીકે જ ગણવી જોઈએ અથવા દોષિત અનિવાર્યપણે માફી મેળવવા માટે હકદાર છે."

જેલ નિયમો પ્રિઝન્સ એક્ટ હેઠળ બનાવવામાં આવ્યા છે અને પ્રિઝન્સ એક્ટ પોતે સજા હળવી કરવાની કે માફ કરવાની કોઈ સત્તા આપતો નથી. તે માત્ર જેલોના નિયમન માટે અને તેમાં કેદ કરાયેલા કેદીઓની મુદત માટે જોગવાઈ કરે છે. તેથી, પશ્ચિમ બંગાળ સુધારાત્મક સેવા અધિનિયમ અથવા પશ્ચિમ બંગાળ જેલ સંહિતા અહીંના અરજદારને કોઈ વિશેષ અધિકાર આપતા નથી.

ગોડસેના કેસ (ઉપરોક્ત) માં, આ કોર્ટની બંધારણીય બેંચે ઠેરવ્યું હતું કે આજીવન કેદની સજા કોઈ ચોક્કસ મુદત માટે હોતી નથી અને આજીવન કેદને પ્રથમ દૃષ્ટિએ દોષિત વ્યક્તિના બાકીના સમગ્ર કુદરતી જીવનકાળ માટેની કેદ તરીકે ગણવી જ જોઈએ. ફકરા ૫ માં વધુમાં નીચે મુજબ પણ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું:

" તે એમ નથી કહેતું કે તમામ હેતુઓ માટે આજીવન દેશનિકાલને વીસ વર્ષનો દેશનિકાલ ગણવામાં આવશે; તેમજ સુધારેલી કલમ કે જે 'આજીવન દેશનિકાલ' ના સ્થાને 'આજીવન કેદ' શબ્દો મૂકે છે તે આવી કોઈ સર્વગ્રાહી કલ્પના કરવાની મંજૂરી આપતી નથી. આજીવન દેશનિકાલ અથવા આજીવન કેદની સજાને પ્રથમ દષ્ટિએ દોષિત વ્યક્તિના બાકીના સમગ્ર કુદરતી જીવનકાળ માટે દેશનિકાલ અથવા કેદ તરીકે જ ગણવી જોઈએ."

ચુકાદાનો સારાંશ આપતાં, ફકરા ૮ માં નીચે મુજબ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું:

"સંક્ષિપ્તમાં કાનૂની સ્થિતિ આ મુજબ છે: ૧૯૫૫ના અધિનિયમ ૨૬ પહેલાં ભારતમાં નિયુક્ત જેલમાં કેદી દ્વારા સખત આજીવન કેદના રૂપમાં આજીવન દેશનિકાલની સજા ભોગવી શકાતી હતી. સદર અધિનિયમ પછી, આવા દોષિત સાથે તેટલી જ મુદત માટે સખત કેદની સજા પામેલા વ્યક્તિની જેમ જ વ્યવહાર કરવામાં આવશે. જ્યાં સુધી ભારતીય દંડ સંહિતા અથવા ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા સદર સજા હળવી કરવામાં ન આવે અથવા માફ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, આજીવન કેદની સજા પામેલ કેદી કાયદા અનુસાર જેલમાં આજીવન મુદત ભોગવવા બંધાયેલો છે. પ્રિઝન્સ એક્ટ હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો આવા કેદીને માફી – સામાન્ય, વિશેષ અને રાજ્ય માફી – મેળવવા સક્ષમ બનાવે છે અને સદર માફી તેના કેદના સમયગાળા સામે જમા આપવામાં આવશે. માફીની ગણતરી કરવાના હેતુસર આજીવન દેશનિકાલની સજાને સામાન્ય રીતે ચોક્કસ મુદત સમાન ગણવામાં આવે છે, પરંતુ તે માત્ર તે ચોક્કસ હેતુ માટે જ છે અને અન્ય કોઈ હેતુ માટે નથી. આજીવન દેશનિકાલની સજા અથવા તેની જેલ સમકક્ષ આજીવન કેદ એ અનિશ્ચિત મુદતની હોવાથી, આ રીતે મેળવેલી માફી વ્યવહારમાં આવા દોષિતને મદદ કરતી નથી કારણ કે તેના મૃત્યુના સમયની આગાહી કરવી શક્ય નથી. તેથી જ નિયમો મેળવેલી માફીના

સમયગાળા સહિતના સંબંધિત પરિબલોની વિચારણા કરીને ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ યોગ્ય સરકારને સજા માફ કરવા માટે સક્ષમ બનાવવાની કાર્યરીતિ પૂરી પાડે છે. માફીનો પ્રશ્ન સંપૂર્ણપણે યોગ્ય સરકારના અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે; અને આ કેસમાં એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે, યોગ્ય સરકારે ક્રિમિનલ કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ કેટલીક માફી આપી હોવા છતાં, તેણે સમગ્ર સજા માફ કરી નથી. તેથી, અમે ઠેરવીએ છીએ કે અરજદારે હજુ સુધી મુક્તિનો કોઈ અધિકાર મેળવ્યો નથી."

અમે બંધારણીય બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતથી બંધાયેલા છીએ અને અમે ઠેરવીએ છીએ કે અરજદાર દ્વારા દલીલ કરવામાં આવ્યા મુજબ આજીવન કેદ એ ચૌદ વર્ષ કે વીસ વર્ષની કેદ સમાન નથી.

આમ, અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી તમામ દલીલો નિષ્ફળ જાય છે અને જ્યાં સુધી યોગ્ય સરકાર દ્વારા અરજદારની તરફેણમાં સજા માફીનો કોઈ હુકમ પસાર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી રિટ અરજીમાં રજૂ કરવામાં આવેલા કોઈપણ કારણોસર અરજદાર મુક્ત થવાને હકદાર નથી. અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે અમારા આ નિર્ણયને અરજદાર કોઈપણ માફી મેળવવા માટે બિલકુલ હકદાર નથી તેવા અમારા અભિપ્રાયની અભિવ્યક્તિ તરીકે લેવાની જરૂર નથી. યોગ્ય સરકાર કાયદા અનુસાર માફીનો કોઈપણ યોગ્ય હુકમ પસાર કરવા માટે મુક્ત રહેશે.

આ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૨૭.૧૧.૧૯૯૮ ના રોજ કરવામાં આવેલા હુકમ દ્વારા અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. અમે તે હુકમ રદ કરીએ છીએ. સામાવાળાઓ અરજદારને કર્ટડીમાં લેવા માટે મુક્ત રહેશે અને સજા માફીના સંબંધમાં રાજ્ય સરકાર કાયદા અનુસાર કોઈપણ યોગ્ય હુકમ પસાર કરી શકે છે.

રિટ અરજી ફગાવી દેવામાં આવે છે.

મુખ્ય રિટ અરજીના ચુકાદાની શરતો અનુસાર તેને સંલગ્ન રિટ અરજી નં.
૫૦/૨૦૦૩ પણ ફગાવી દેવામાં આવે છે.

રિટ અરજીઓ ફગાવી દેવામાં આવી.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====